

Хоһоонноохтук аафыы дьарыга

Быһаарыы сурук

Оҕону духуобунаһа эйгэтигэр сыһыарарга, сирдээх быһыыга-майгыга иитэргэ, кэрэҕэ дьулуһарга, кэрэни сайыннарарга искусство уонна литература оруола улахан. Оҕо ону айымньылаах үлэнэн, ол эбэтэр үлэҕэ ытыктабылынан, айар-тутар дьоһурунан сыалы толорорго дьулуһарынан, дьаныарынан ситиһэр.

Уус-уран тылы кытта дьаныардаах үлэ түмүгэр оҕо айымньы сүрүн санаатыгар, ис номоҕор диригинник киирэр, суруйааччы өйүн-санаатын, ийиитин үллэстэр, тэҕис хас биирдии тыла, ойуулааһыннара, уобарастара киниэхэ тус бэйэтигэр тиллэн, суолталанан бараллар – тиһэҕэр кини айымньыга ойууланар олоҕу автор харабынан көрөр кыахтанар.

Дьарык оскуолаҕа саха тылын, литературатын кабинетыгар, библиотекаҕа, аактабай саалаҕа, «Алгыс» сынньалан киинин эбэтэр «Кэскил» оҕону сайыннарар киин сыанатыгар барар.

Дьарык сылга 33 чааска, 8 Б кылаас уолаттарыгар ананан, бырайыактааһын чааһыгар аттарыллан, онотулунна. Дьарык бу сылга уратытынан урукку сылларга хоһоону, лирическэй айымньыны аафыыга эрчилибит эбит буоллахтарына, быйыл прозаическай айымньылары аафыыга эмиэ холонуохтара. Уолаттар оскуолаҕа ытыллар тэрээһиннэргэ, араас конкурстарга, күрэххэ кыттарга бэлэмнэнэн дьарыктаныхтарын сөп. Күрэхтэргэ кыттар күннэр, темалар тэрийээччилэр сыллааҕы былааннарыттан, хайысхаларыттан көрөн уларыыахтарын сөп. Онон дьарыктаныыга халбаннаабат биир расписаниенан үлэлээһини таһынан, сорох түгэннэ уларыыы тахсыан эмиэ сөп.

Үлэ сыала:

Хоһоонноохтук аафыы нөҥүө уол оҕо дьоһура аһылларын, кэрэни кэрэхсии улаатарын, айымньы ис хоһоонун өйдүү, тыл суолтатыгар, хайдах этиллэригэр болҕомто уура үөрэнэрин ситиһии.

Соруктара:

Үөрэтэр: айымньы ис хоһоонун өйдөөн, сөптөөх интонациянан ааһан, истээччигэ тиэрдэр сатабылга үөрэтии.

Иитэр: оҕону ыарахаттары туораан, бэйэтигэр уонна атыттарга сананы арыян, бэйэ үлэтин түмүгүттэн үөрэр, дуоһуйар эбэтэр ханнык эмит сыанабылга тиэрдэн, айымньылаахтык үлэлиир сатабылга эрчийии, иитии;

олоҕор ханнык да идэни талбытын иһин, ылбыт билиитэ, сатабыла туһа буолуоҕун өйдөөн эрчиллэрин хааччыйыы, умсугутуу.

Айар: хоһоонноохтук ааһынан, санга көмөтүнэн араас уобарастааһыны таба айарга уһуйуу, ону олоҕор туһанар үөрүйэхтэри үөскэтии уонна ингэрии.

Сайыннарар: уол оҕону уус-уран тыл кэрэтигэр умсугутуу, хоһоонноохтук аафыы кистэлэннэригэр уһуйуу, оҕо айылҕаттан бэриллибит дьоһурун таба тайанан арыыы.

Дьарык ис хоһооно

Уус-уран ааһынан дьарыктаныы ааҕааччыны айымньы ис айылгытыгар киллэрэр, өйүн-сүрээбин түмэр, суруйааччы курдук уйулҕа хамсааһыныгар, ийии араас умсулҕаныгар тиэрдэр, оҕо айымньылаахтык ааһар, сангарар, толкуйдуур, айар дьоһура сайдытыттын көбүлүүр. Суруйааччыны сэргэ, уһуйааччы уонна оҕолор айар, бырайыактыыр үлэ алыбыгар ылларан, уус-уран айымньы киэлитигэр киирэллэр, ааһар,

толкуйдуур, ырытар бабалара улаатар, сатабыллара олобулар. Уус-уран айымны ис номоѳо, тылын күүнэ, этиитин эгэлгэтэ – барыта ааѳааччы болѳомтотугар ылыллар.

Айымны ис номоѳун ырынгалааһын автор киһи быһыытынан олоххо көрүүлэрин билиини таһынан, уус-уран тылы кытта дыаныардаах үлэни эрэйэр. Айымны хас биирдии тыллара уус-уран суолталаахтар, этии тутула, тыллар наарданыылара – барыта санаа, иэийи чуолкайдык, күүстээхтик этиллиитигэр туһуланаллар. Онон айымны этэр ис номоѳун ырынгалааһын тылы этиини кытта айымнылаах үлэнэн ситиһиллэр.

Түмүк ситиһилэр

1. Уол оѳону ис уйулѳатын уһугуннаран, улуу дьон олорбут олохторун, үйэлээх үлэлэрин холобур онгорон киһи быһыытынан сайыннарыы.
2. Тыл баайыгар уһуйуу.
3. Тыл суолтатыгар, кини хайдах этиллэрэ улахан оруоллааѳар болѳомто уура үөрэнэллэр.
4. Сценаѳа холкутук туттан, дьон болѳомтотун тардар курдук сангара-ингэрэ үөрэнэллэр, дьону кытта алтыһыыга, бодоруһууга бэйэни сэнэммэт, кыбыстыбат буоларга уһуйуллаллар.
5. Үчүгэйдик сангара-ингэрэ, тутта-хапта үөрэммит киһи олоѳор эрэи көрсүбэт.

Ытык өйдөбүллэри үөрэнээччигэ ингэрини түмүгэ

- Ийэ дойдутун таптыыр, төрөөбүт дойдутунан киэн туттуу тыныгар уһуйуллар.
- Олоххо көхтөөх, бэйэтигэр эппиэтинэстээх буоларга иитиллэр.
- Ийэ өйө олохсуйар, толкуйа сайдар, тобуллар.
- Сиэрдээх майгыта, кэрэ сигилитэ олохсуйар.
- Кута-сүрэ бөѳөргүүр, олоххо тирэх булар кыаѳа олохсуйар.
-

Дьарык былаанын тиэмэлэринэн наардааһын

п/п	Тиэмэ	Чаас	Дарык	Былаан-т күнэ	Бэриллибит күнэ
1.	Киирин. Уус-ураннык ааѳы туһунан уопсай өйдөбүл	4	Тыныны, куолас, дикция	03.09.18	
			Тыл. Тылынан дьайыы	10.09.18	
			Охсуулаах тыллар	17.09.18	
			Пауза. Тохтобул.	24.09.18	
2.	Айымныны кэрчиктэргэ араарыы. Учутал туһунан ааѳы	2	Хоһоон теориятын билиһиннэрии. Эрчиллии	01.10.18	
			Строфа өйдөбүлэ. Эрчиллии	08.10.18	
3.	Ааѳар тиэкиһи өйгө онгорон көрүү	1	Өйгө онгорон көрүүгэ эрчиллии	15.10.18	
4.	Уус-уран айымны ис номоѳо	3	Айымны ис хоһоонун туһунан өйдөтүү	22.10.18	

			Айымныы этэр, тиздэр ис хоһоонун быһаарыы	12.11.18	
			Хоһоон ис хоһоонун быһаарарга эрчиллиилэр	19.11.18	
5.	Прозаической айымныыны аабыга эрчилли	2	Прозаической айымныыны аабы уратылара	26.11.18	
			Прозаической айымныыны аабыга эрчилли	03.12.18	
6.	Иван Гоголев аабытыгар аналлаах дьһүйүүнү туруоруу	3	Кэрчиктэринэн үлэрэн аабы	10.12.18	
			Өйгө үөрэтии, аабы	17.12.18	
			Сыанаба аабы, конкурска кытты	24.12.18	
7.	П.Тобуруокап ”Айхал, сахам тылыгар» поэматыттан быһа тардан аабы	4	Кэрчиктэринэн үлэрэн аабы	14.01.19	
			Өйгө үөрэтии, аабы	21.01.19	
8.	Ийэ тыл күнүгэр аналлаах дьһүйүүнү туруоруу	3	Дьһүйүүнү кэрчиктэринэн үлэрэн аабы	28.01.19	
			Өйгө үөрэтии, аабы	04.02.19	
			Тыл күнүгэр сыанаба аабы	11.02.19	
				18.02.19	
				25.02.19	
9.	Уоланнар республикатаабы аабыларыгар дьһүйүү туруоруу	3	Уоланнар республикатаабы аабыларыгар балаһыаньанан бэлэмнэнии	04.03.19	
			Уоланнар республикатаабы аабыларыгар бэлэмнэнэр эрчилли	11.03.19	
			Уоланнар республикатаабы аабыларыгар кытты	18.03.19	
9.	М.Е.Тимофеев айымныыларынан дьһүйүү	3	Дьһүйүү ис хоһоонун билиһиннэрии	08.04.19	
			Кэрчиктэринэн үлэрэн аабы	15.04.19	
			Тэрээһиннэргэ кытты, сыанаба аабы	22.04.19	
10.	Кыайы хоһоонноро, дьһүйүү	3	Дьһүйүү ис хоһоонун билиһиннэрии	29.04.19	
			Кэрчиктэринэн үлэрэн аабы	06.05.19	
			Тэрээһиннэргэ кытты, сыанаба аабы	13.05.19	
	Айымныыны хоһоонноохтук аабы түгэх сыала	2	Хатылыыр дьарыктар	20.05.19	
			Бэйэбэ сыанабыл бэринии – рефлексия	27.05.19	
	Барыта:	33.			

Дьарыкка туһаныллар литература

1. Хоһоонноохтук аабы, Е.М.Поликарпова, Дь.1992с.
2. Хоһоонноохтук аабыга уһуйуу, В.С.Кривошапкина, Ытык-Күөл, 2010 с.

3. Саха народнай поэтa Петр Тобуруокап, Дьокуускай, Бичик, 2004 с.
4. М.Тимофеев, Доҕорго этиллибит чуумпу тыллар, Дьокуускай, Бичик, 2012 с.
5. Иван Гоголев, Талыллыбыт айымньылар, 1 том, Дьокуускай, Бичик, 2013 с.